

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

22 oktober 1969

54e jrg.

No. 2718

Verschijnt wekelijks

Hoe algemeen zijn „algemene” beschouwingen?

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; R. Iwema; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit

REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

J. van der Burg

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck

INHOUD

Hoe algemeen zijn „algemene” beschouwingen?.....	1029
<i>Dr. H. M. H. A. van der Valk:</i> Het beurs- en conjunctuurspook van 1929 en de werkelijkheid.....	1030
<i>Drs. N. Cohen,</i> <i>Prof. Dr. A. Heertje</i> <i>en Drs. R. Schöndorff:</i> Een schaduwbegroting voor 1970	1032
<i>Drs. W. L. Zijp:</i> Haalbaarheid en betaalbaarheid (I)	1036
Boekennieuws	1039,1047
Ingezonden stukken	1042
Notitie: Waardevermindering	1045
Geld- en kapitaalmarkt.	1046

Om er over te kunnen meepraten behoef je er niet te zijn geweest. Bij de „Algemene politieke en financiële beschouwingen over de rijksbegroting voor het dienstjaar 1970” wel te verstaan. Pers, radio en televisie stortten over de Nederlandse staatsburger in de voorbije week een stroom van informatie en commentaar uit, met de „algemene beschouwingen” als onderwerp. (De televisie zond de laatste avond zelfs een rechtstreeks verslag uit en bleef er tot het einde toe bij; hebben immers al niet eens eerder „algemene beschouwingen” in de kleine middernachtelijke uurtjes *nieuws* gebracht?) Het is daarom niet moeilijk op deze basis een aantal indrukken van de debatten samen te vatten.

Waarop dat „algemene politieke” slaat, wordt met de jaren onduidelijker. Behalve over de omstreden vraaggesprekken met Luns en Beernink vond er weinig algemene politieke *discussie* plaats. Uiteraard werd er door de woordvoerders van de meeste partijen enige lippendienst bewezen aan belangrijke algemene maatschappelijke vraagstukken; meer dan wat obligaat randwerk stelde het echter niet voor. De economie daarentegen eist een steeds grotere plaats op in deze beschouwingen. Je vraagt je soms af of langzamerhand niet een kritische grens wordt overschreden, namelijk de grens waarbij het financieel-economische een zo allesbeheersende rol gaat spelen, dat het gewicht van onze parlementaire democratie eer geschaad dan gebaat wordt.

In de eerste plaats vormt het overgrote deel van de discussie abracadabra voor zeker 99% van de kiezers. Natuurlijk zijn sommige gecompliceerde technische zaken alleen door oversimplificatie als eenvoudig voor te stellen; maar waarom ze dan uitvoerig uit de doeken gedaan tijdens beschouwingen die *algemeen* heten te zijn? Wanneer zelfs dagbladen hardnekkig blijven schrijven over belastingverlaging i.p.v. over inflatiecorrectie, hoe zouden dan hun lezers het beter moeten weten? In de tweede plaats kan het op de kiezer alleen maar een negatieve indruk maken als over de dekking van een bedragje van rond f. 100 mln. (nog geen 1% van het begrotingstotaal!) bijna een kabinetscrisis ontstaat. „Daar steekt meer achter”, zal zijn intuïtieve reactie zijn. Waarmee hij de spijker op de kop slaat, maar waarmee óók zijn indruk wordt versterkt dat politiek bij uitstek een bedrijf is voor mensen, die de kunst verstaan hun werkelijke opvattingen (bijvoorbeeld over de kwaliteit van een kabinet) goed te kunnen verstoppen.

En zelfs als men toch de financieel-economische aspecten een belangrijke rol in het debat wil toekennen, waarom dan niet — véél eerder dan over die uiteindelijk vrij onbenullige f. 150 mln. meer of minder inflatiecorrectie — gestruikeld over het financieel-economische perspectief van het aangekondigde begrotingsbeleid voor de jaren 1972 en 1973, wanneer deze regeringsploeg de rit zal hebben beëindigd? De heer Berg (P.v.d.A.) bijvoorbeeld wist een angstwekkend groot „gat” te becijferen voor die jaren. Politiek bedrijven is toch vooruitzien?

Waarmee het gewicht van de democratie óók niet wordt gediend is het *blijvend* afvuren van schoten voor de boeg. Uiteindelijk moet je eens een keer raakschieten, als het doelwit dezelfde koers blijft varen. Wie het vuur blijft verleggen, uit angst om raak te schieten, wordt op den duur niet meer serieus genomen in zijn bedreigingen. Noch door de toeschouwers, noch door het doelwit.

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

dR

Het beurs- en conjunctuurspook van 1929 en de werkelijkheid

Een dezer dagen, om precies te zijn op 24 oktober 1969, is het 40 jaar geleden, dat de effectenbeurs in New York het toneel was van een onbeschrijflijke chaos en wanhopige aandelenbezitters over geheel Amerika en ook elders door koersdalingen, die al eerder waren begonnen, maar die dag ongekende afmetingen aannamen, hun vermogen zagen wegsmelten¹.

Deze beurscrisis werd gevolgd door de grootste depressie, die de Verenigde Staten hebben gekend. Beide verschijnselen hebben tot op heden hun invloed doen gelden. Bij verschillende gelegenheden is het beurs- en conjunctuurspook tevoorschijn gehaald. Gedacht kan worden aan de voorspellingen van bekende economen als Colin Clark², Jacques Rueff³ en Per Jacobsson⁴. In het midden van het huidige decennium dook opnieuw het spook van 1929 op. Ongeveer gelijktijdig hield de voorzitter van de Federal Reserve Board, Wm. Mc. C. Martin Jr., een rede — op 1 juni 1965 — over het onderwerp „Does Monetary history repeat itself?” en verscheen een artikel van Peter F. Drucker, „A crash next year?”⁵.

Een uiting van meer recente datum is die van J. L. Robertson, vice-voorzitter van de Federal Reserve Board, die een jaar geleden wees op het gevaar van het in de laatste jaren toegenomen verschijnsel van oprichtingen van „one-bank holding companies”, waarbij grote banken worden opgenomen in conglomeraten, wier werkterrein zich uitstrekt tot gebieden, die niets meer met het bankwezen te maken hebben. Hij wees er op, dat de financiële wereld in Amerika schijnt af te drijven in de richting van een herhaling van de fouten, waarin het bankwezen in de jaren twintig verviel. Als voorbeeld vermeldde hij de „one-bank holding company” die dreigt terug te voeren naar een toestand, die slechts studenten in de economische geschiedenis en een paar „old fogeys” zich herinneren⁶.

De bovenstaande vermeldingen zijn slechts een klein gedeelte van allerlei uitspraken die in de laatste 25 jaren over een (mogelijke) herhaling van 1929 zijn gedaan. Deze angst begon al in 1945/1946, toen vele economen in de Verenigde Staten een depressie verwachtten als gevolg van het einde van de oorlog en de demobilisatie van het Amerikaanse leger. Zij is uitgebleven, evenals andere pessimistische verwachtingen over de ontwikkeling van de conjunctuur.

De genoemde rede van Martin, die een enorme publiciteit heeft gehad, verdient nog enige toelichting. Zij was voor een deel gericht tegen de aanhangers van de „New Economics”, toen gepersonifieerd in de voorzitter van de Council of Economic Advisers, Prof. Heller. Niet alleen kende deze destijds weinig betekenis toe aan monetaire maatregelen voor het bereiken van een evenwichtige groei van de economie, maar ook stelde hij economische groei primair, zelfs als deze zou worden bereikt ten koste van inflatie. In dit opzicht mag de waarschuwing in genoemde

rede achteraf wel gezien worden als die van een roependé in de woestijn. Want de grote inflatie in de Verenigde Staten van de laatste jaren begon feitelijk enige maanden nadat deze rede werd gehouden!

De genoemde rede hield een waarschuwing, niet een voorspelling in. Na een opsomming te hebben gegeven van de overeenkomsten in de Amerikaanse economie van begin 1965 met die voorafgaande aan de beurscrisis van 1929, werd eveneens aandacht geschonken aan belangrijke verschillen; de eerste kregen in de pers de volle aandacht, de laatste vrijwel niet.

Een van de meest omstreden problemen is, waarom de beurscrisis van 1929 gevolgd werd door de grote depressie. Over één punt bestaat naar ik meen volledige overeenstemming: de destructieve werking van de depreciatie van het Pond Sterling in september 1931 op het gebied van het internationale betalingsverkeer en daarmee op dat van de internationale handel en kapitaalbewegingen. Dit punt in de genoemde rede was een duidelijke waarschuwing van de hoogste monetaire autoriteit in de Verenigde Staten in een periode, waarin enkele gezaghebbende Amerikaanse economen pleitten voor een depreciatie van de Dollar. Immers deze valuta heeft na de oorlog, maar vooral in dit decennium, een positie als reserve-valuta gekregen, welke die van het Pond Sterling aan het einde van de jaren twintig waarschijnlijk overtreft. Er waren enkele verschillen die Martin niet noemt. Het belangrijkste was wel, dat de depreciatie van het Pond Sterling plaatsvond in een werelddepressie, en na zes jaren van economische stagnatie in Engeland. Daarentegen bevond de Amerikaanse economie zich in mei 1965 in de vijftigste maand van een economische expansie. Ondanks deze expansie waren de loonkosten per eenheid produkt vrijwel constant gebleven, terwijl die in bijna alle Europese landen aanzienlijk waren gestegen. Bovenal hebben de pessimisten uit die periode onderschat het inzicht en het gezond verstand van degenen, die het

¹ De beurscrisis van oktober 1929 was nog slechts het begin. De daling van de aandelenkoersen zette zich daarna — met onderbrekingen — nog ruim drie jaren voort als gevolg van de steeds ernstiger wordende depressie.

² In *The Manchester Guardian* van 16 en 17 november 1953.

³ In zijn artikel „The West is risking a credit collapse”. In *Fortune* van juli 1961 begon deze bekende Franse deskundige als volgt: „A grave peril hangs over the economy of the West. Every day its situation more and more resembles the one that turned the 1929 recession into the great depression. The instability in our monetary system is such that a minor international incident or a small economic or financial disturbance could set off worldwide disaster”.

⁴ In enkele van zijn redevoeringen, in 1962 gehouden, wees de toenmalige managing director van het Internationale Monetaire Fonds op het gevaar van een mogelijke werelddepressie.

⁵ *Harper's Magazine* van juni 1965.

⁶ In een rede op 30 september 1968 te Chicago gehouden.

monetaire beleid in dit decennium hebben gevoerd. De samenwerking op internationaal monetair gebied is vergeleken met de periode tussen de beide wereldoorlogen tot dusverre uniek geweest.

ZAL DE GESCHIEDENIS VAN 1929 ZICH HERHALEN?

Na het voorafgaande kan men zich afvragen of er geen reden is voor angst voor een herhaling van 1929 en volgende jaren.

Daarbij dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de beurscrisis en de daarop volgende depressie. De beurscrisis van 1929 is voor een belangrijk deel te zien als een reactie op een geweldige aandelenspeculatie in de periode, voorafgaande aan oktober 1929. Het Congres heeft onder de Roosevelt-regeringen wetten aangenomen — o.a. op het terrein van het bank- en effectenwezen — om dergelijke uitwassen te voorkomen. Niettemin, speculatie steekt nu eenmaal van tijd tot tijd de kop op; die uitbundigheid is niet te onderdrukken met wetten, zoals dit decennium in Amerika enkele malen opnieuw heeft geleerd⁷. Op het moment van schrijven heeft de index van aandelenkoersen op de beurs van New York een niveau bereikt, dat ongeveer 20% lager ligt dan het hoogst bereikte niveau dat in 1968 werd gehaald. Vele aandelenkoersen zijn in die periode meer dan gehalveerd. Het is ook om die reden, dat men zich zorgen maakt over de daling van de aandelenkoersen op de beurs van New York⁸. Velen vrezen dat de prijs voor een bestrijding van de huidige inflatie slechts een recessie kan zijn.

Het is waar, dat de nieuwe Amerikaanse regering voor een enorme taak staat, *namelijk om de inflatie te beteugelen zonder een recessie te veroorzaken*. Het is gemakkelijker inflatie te maken, dan van een inflatie zonder grote storingen te komen tot stabilisatie. Niet alleen dat een dergelijk proces gepaard moet gaan met onpopulaire maatregelen, maar het vereist een economische staatsmanskunst om deze overgang zonder grote schokken te bewerkstelligen. De Verenigde Staten bevinden zich thans in een dergelijke overgangsfase. Gelukkig heerst niet meer het optimisme uit de jaren van de Kennedy- en Johnson-regeringen. Toen meenden de aanhangers van de New Economics, dat door middel van fiscale maatregelen de Amerikaanse economie feilloos bestuurd kon worden ten behoeve van een permanente, aanzienlijke economische groei. Het beginsel van „fine tuning of the economy” deed enigszins denken aan het naïeve optimisme van de eeuwige voorspoed uit de periode vóór de beurscrisis van 1929.

Opnieuw blijkt, hoe moeilijk het is een inflatie van enige omvang te beteugelen. Dit is de merkwaardige overeenkomst met het einde van het jaar 1929, namelijk dat de Amerikaanse economie zich thans opnieuw in een dalende richting beweegt. Om die reden is het van belang even stil te staan bij de oorzaken van de conjuncturele omslag, die na de oktober-beurscrisis van 1929 begon. Volgens Martin was deze omslag een gevolg van storingen, een soort breuken, die in de „boom” van de jaren twintig waren ontstaan. Een andere opvatting is, dat de economische expansie in die jaren haar natuurlijk einde vond. Hier ligt een verschil met de jaren zestig. De na-oorlogse conjunctuurbeweging heeft weinig gemeen met de Kuznets-cyclus. Volgens deze schrijver kan de vooroorlogse cyclische beweging verklaard worden uit een uitbarsting van energie, aangestoken door technologische veranderingen die een her-allocatie van middelen veroorzaakt en dan na enige tijd doodloopt.

ESB 22-10-1969

Biesheuvel:

reculer pour mieux sauver?

Beernink:

een ordelijk denker

cyclamaat:

zoetstuf

letterkundigen

bij NVV aangesloten:

Kloos' copywriters

(ongecorrigeerd)

Dit gevaar is thans niet aanwezig. De enorme uitgaven van research en ontwikkeling, de drang van het op de markt brengen van nieuwe produkten, de enorme eisen die thans voor publieke uitgaven worden gesteld, vereisen steeds weer nieuwe investeringen in de particuliere en publieke sector. De gevaren liggen nu juist aan de andere kant.

De terugslag in 1929/1930 had misschien een gewone depressie kunnen worden als monetaire factoren niet een pro-cyclische invloed hadden uitgeoefend, zoals onder meer de depreciatie van het Pond Sterling en de Amerikaanse disconto-verhogingen — midden in een depressie — in oktober 1931 en februari 1933, gevoegd bij een pro-cyclisch begrotingsbeleid. Zelfs Roosevelt pleitte in zijn verkiezingscampagne in het najaar van 1932 nog voor een sluitende begroting, een idee, dat hij na zijn ambtsaanvaarding spoedig opgaf.

LESSEN VAN DE JAREN '30 TEVERGEEFS?

De vraag eerder gesteld, of er reden is voor angst voor een herhaling van 1929 en volgende jaren, blijkt uit het voorafgaande, namelijk dat de industriële wereld zich thans in een geheel andere situatie bevindt. Evenwel vormt de huidige toestand zeker geen reden voor zelfgenoegzaamheid. Angst behoeft er niet te zijn, maar wel grote waakzaamheid. Ondanks de grotere kennis omtrent de functionering van een economie, ontbreekt het nog aan een volledig en diep inzicht in de gevolgen van budgettaire en monetaire maatregelen. Bovendien is de angst voor een deflatie zo ingeworteld, dat elke geringe terugslag bestreden wordt met maatregelen die, begonnen als anti-cyclisch, vaak na enige tijd van pro-cyclische aard worden en dan aanleiding geven tot nieuwe spanningen die direct en indirect op verschillende sectoren van een economie tot uiting komen en bijna steeds er toe leiden de opwaarts gerichte inflatie-spiraal in beweging te houden.

De grote depressie van het begin van de jaren dertig kreeg wegens het effect van enkele pro-cyclische maatregelen en het ontbreken van anti-cyclische maatregelen het karakter van, wat Wilhelm Röpke destijds noemde,

⁷ Zoals de geschiedenis van vele „growth funds” in de laatste jaren.

⁸ Zie onder meer het artikel „Why Wall Street is worried” in *Time* van 18 juli 1969.

secundaire deflatie, een begrip dat vrij algemeen te omschrijven is als een spiraalbeweging van lonen en prijzen in neergaande richting zonder voldoende overcompenserende tegendruk. Deze veroorzaakte toentertijd in vele landen o.a. een crisis in het financiële apparaat.

De reden hiervoor is, dat het bankwezen altijd ongunstig getroffen wordt door een deflatie; er bestaat een graad van deflatie, waartegen geen enkel bankwezen bestand is. En de bankcrises hebben weer geleid tot een verscherping van de deflatie, omdat zij ernstige storingen teweegbrachten in de geld- en kredietstromen. Het is in die jaren gebleken, dat krediet een zeer tere plant is en dat het jaren kan duren vóórdat het vertrouwen van het publiek terugkeert. Overigens bestaat er op dit gebied ook een verschil tussen de ná- en vóóroorlogse periode. Thans zou geen enkele centrale bank toelaten, dat het bankwezen van een land in een crisissituatie zou geraken.

Naar analogie van de secundaire deflatie zou de toestand in vele landen, bijna veertig jaren later, gekenschetst kunnen worden met de woorden *secundaire inflatie*, het omgekeerde van de zo juist beschreven situatie. Thans vindt een spiraalbeweging van prijzen en lonen plaats, die moeilijk in bedwang is te houden. Allerlei factoren stimuleren de verdere opwaartse beweging. Ook hier echter geldt de oude waarheid, dat krediet een tere plant is. De voortdurende ontwaarding van de koopkracht van het geld tast ook het vertrouwen van de beleggers — voor zoverre zij vrij kunnen sparen of vrij zijn in de keuze van hun beleggingen — in vaste-rentedragende fondsen aan en verhoogt de drang óf tot belegging in aandelen óf tot liquiditeitsvoorkeur⁹ óf tot ontsparing, d.w.z. tot het interen van vermogen, hetgeen de inflatie verder aanwakkert. In vele landen gedraagt de consument zich met betrekking tot zijn uitgaven in een inflatie anders dan in perioden van vol vertrouwen in het geldwezen. Alleen door krachtige maatregelen is deze secundaire inflatie te beteugelen. Helaas schijnen betrekkelijk weinigen hiervan overtuigd te zijn en/of dit te wensen. Men krijgt soms het gevoel, dat de woorden van Bernard Shaw „the one thing we learn from experience is that we don't learn from experience” opnieuw bewaarheid worden.

v.d.V.

⁹ Op dit aspect is duidelijk gewezen door de president van de Nederlandsche Bank in zijn jaarverslag over 1968 (blz. 18): „Er komt ten slotte een moment, waarop het tot de spaarders en beleggers doordringt, dat de zogenaamde risico-mijdende beleggingen een groot risico dreigen op te leveren, namelijk dat van permanent geldbederf. Wanneer dit in voldoende mate wordt beseft, kan met name ten aanzien van de obligatiemarkt en andere markten van leenkapitaal een neiging tot inkrimping van het aanbod ontstaan. Zulks is zeker in Nederland nog niet of niet in aanzienlijke mate het geval. Maar bij voortdoring van prijsstijgingen, zoals wij die thans beleven, zal onherroepelijk de obligatiemarkt in de gevarezone komen. Het behoeft geen betoog wat zulks voor de financiering van de overheidshuishouding zou betekenen. Een verder aandraaien van de belasting-schroef ter compensatie van de inkrimpende financieringsmogelijkheden zou het inflatoire klimaat slechts kunnen verscherpen”.

Een schaduwbegroting

Een proeve van alternatief voor de

INLEIDING

Met het aanbieden van deze schaduwbegroting beogen wij de discussie over de Miljoenennota 1970 te verbreden. De noodzaak daartoe achten wij aanwezig, omdat de begroting van Minister Witteveen o.i. te zeer in het teken staat van het beteugelen van de loon- en prijsspiraal en onvoldoende aandacht schenkt aan het beïnvloeden van de structurele ontwikkeling van de Nederlandse volkshuishouding.

Hoewel het bevorderen van een conjunctureel evenwichtig beleid positief dient te worden gewaardeerd, moet worden vastgesteld dat het voorkomen van een conjuncturele onevenwichtigheid nog niet inhoudt dat ook een structurele crisis wordt voorkomen. Een dergelijke structurele crisis komt o.m. tot uiting in met de technische ontwikkeling samenhangende werkloosheid, in een te schokgewijze concentratie van onderdelen van het bedrijfsleven, in een niet-harmonische regionale industriële opbouw, in een achterstand van de infrastructuur bij de ontwikkeling van de particuliere sector, in een landelijke verkeerschaos, in een leerlingenstop voor het lager, voortgezet en beroepsonderwijs, in een te hoog uitgavenniveau voor sociale zaken en defensie, in een ontwikkeling à la Rotterdam waar groei in enge zin en leefbaarheid botsen en in een financiële noodsituatie voor de grote gemeenten.

Wanneer wij tegen de achtergrond van het voorkomen van een dergelijke ingrijpende crisissituatie thans enkele wijzigingen voorstellen met betrekking tot de Miljoenennota 1970, wordt daarmee uiteraard niet gepretendeerd, dat het opgeroepen beeld wezenlijk kan worden gewijzigd door een eenmalige en betrekkelijk incidentele ingreep. Het gaat ons erom aan te geven welke verschuivingen nu nog in de begroting zouden kunnen worden aangebracht, wanneer het beleid wordt gericht op het voorkomen van structurele knelpunten. Vanzelfsprekend kan een omhuiging van het beleid eerst in volle omvang tot gelding worden gemaakt, wanneer men zich zet aan de opstelling van de begroting voor 1971 en latere jaren. Dan is immers een meer gedetailleerde doorlichting van de uitgaven mogelijk in het kader van een onderlinge afweging van partiële en integrale beleidsdoeleinden. Niettemin kan een verbreding van de discussie omtrent de Miljoenennota 1970 worden bereikt door, zonder thans af te dalen tot een gedetailleerde analyse van de uitgaven tegen het licht van

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

voor 1970

Miljoenennota 1970

de met het doen van de uitgaven beoogde doelstellingen, enkele alternatieven te formuleren die in hun onderlinge samenhang een essentiële ombuiging van het beleid van het Kabinet-de Jong impliceren. Die ombuiging wordt verder geaccentueerd door onze voorstellen in de belastingsfeer.

Globale uitgangspunten

Wij gaan ervan uit dat het niveau van de particuliere consumptie in het algemeen in ons land zo hoog is, dat een stijging van het volume van de particuliere consumptie met 2,5% à 3% per jaar niet tot ernstige frustraties zal leiden. Een dergelijke afzwakking van de groei van de particuliere consumptie kan worden bewerkstelligd door fiscale maatregelen en door het op brede schaal invoeren van het plan-Isidor, d.w.z. een deel van de nominale loonstijging in de vorm van spaarloon uit te keren en de verzilvering eerst na enige jaren te doen plaatsvinden. Door het terugdringen van de particuliere consumptie wordt de mogelijkheid geschapen op een selectieve wijze de collectieve bestedingen op te voeren zonder excessieve prijsstijgingen uit te lokken.

Onze gedachten gaan uit naar een belangrijke verhoging van het uitgavenniveau ten behoeve van het verkeer. Anderzijds stellen wij voor het aanhouden van een tweede auto in de consumptieve sfeer af te remmen door een zeer hoge belasting te heffen. In de sfeer van het onderwijs dient het totale uitgavenniveau te worden opgevoerd, met dien verstande dat van de verhoging relatief meer ten goede dient te komen aan het lager en middelbaar onderwijs dan aan het hoger onderwijs. De landbouw dient niet op kunstmatige wijze in stand te worden gehouden. Op de uitgaven voor defensie dient te worden bezuinigd, terwijl wij er ook van uitgaan dat het niveau van sociale voorzieningen gedurende enige jaren kan worden gconsolideerd. In verband met de huidige hoge rentestand, waardoor de particuliere investeringen, de particuliere woningbouw en de financiering van gemeentelijke uitgaven nadelig worden beïnvloed, dient het begrotingstekort voor het komende jaar zo bescheiden mogelijk te zijn. Bij de opstelling van onze alternatieve begroting 1970 baseren wij ons op de gedachte van de structurele begrotingsruimte.

Concrete voorstellen in de uitgavensfeer

In 1969 werd de bijdrage ten behoeve van de technologische en regionale ontwikkeling als gevolg van de acute structurele werkloosheid met 129% verhoogd t.o.v. 1968. Thans bedraagt deze uitgavenstijging slechts 10%. Het aandeel van deze uitgaven in het totaal zal in de loop van de jaren

op een meer gelijkmatige wijze dienen te worden opgevoerd, teneinde de met de ontwikkeling van de techniek samenhangende structurele wijzigingen in evenwichtiger banen te leiden. Voor 1970 zouden wij met dit doel voor ogen in plaats van f. 231 mln. ten behoeve van de technologische ontwikkeling en van de regio's f. 331 mln. willen uitgeven.

Daartegenover willen wij de steun ten behoeve van zwakke bedrijfstakken verminderen van f. 756 tot f. 646 mln., op grond van de overweging dat het accent dient te worden gelegd bij het stimuleren van bedrijfstakken met gunstige groeikansen.

Gemeten in procenten van het nationaal inkomen zijn de uitgaven voor cultuur en recreatie vrijwel constant. Het ontbreken van groenstroken wordt steeds sterker als een, welzijnstekort gevoeld, terwijl de vrijetijdsbesteding in toenemende mate de aandacht zal vragen. Daarom zouden wij voor 1970 voor vrijetijdsbesteding, jeugdvorming, volksontwikkeling en sport al f. 200 mln. willen uitgeven i.p.v. f. 179 mln.

De uitgaven voor ontwikkelingshulp zijn in 1968 gestegen met 40%, in 1969 met 15% en de stijging wordt nu begroot op 20%. Wil men nu reeds 1% van het nationaal inkomen hiervoor besteden, dan zal in plaats van f. 792 mln. voor ontwikkelingshulp f. 822 mln. dienen te worden uitgegeven. De uitgaven voor het wetenschappelijk onderwijs stijgen de laatste jaren met 18%, zodat de toeloop van studenten vermoedelijk kan worden opgevangen. De totale uitgavenstijging voor het onderwijs in de begroting 1970 bedraagt 31%. Het komt ons voor dat aan de zo vaak geuite wens van democratisering van het onderwijs pas goed kan worden voldaan indien in ruimere mate dan voorheen het kleuter-, lager, middelbaar en beroeps-onderwijs delen in de stijging van de uitgaven. Voor 1970 willen wij daarom f. 136 mln. meer voor het niet-wetenschappelijk onderwijs uitgeven.

De uitbreiding en verbetering van het wegennet zijn niet alleen nodig i.v.m. de produktietoename, maar ook met het oog op de recreatie. Het grote aantal verkeersongevallen en de filevorming illustreren het capaciteits-tekort. Voor 1970 willen wij, vooruitlopend op een duidelijke ombuiging van het beleid, f. 100 mln. meer voor aanleg en onderhoud van landwegen uitgeven.

Wij achten het mogelijk f. 400 mln. op de begroting voor defensie af te dingen door de Nederlandse defensie-inspanning, die in het teken staat van zogenaamde crisis-beheersing, te matigen. De in 1968 aanvaardbare verhoging van de defensieuitgaven als gevolg van de Tsjechische crisis rechtvaardigt nu, gezien de ontspanning in de Oost-West-verhouding, een beleid gericht op wapenbeheersing en wapenbeperking. Een bezuiniging op de aanschaffing van met name groot materieel bij marine (vliegtuigen, aanbouw en aankoop van schepen, d.i. f. 80 mln.), bij landmacht (Leopardtanks, springstoffen, oefenterreinen, d.i. f. 150

mln.) en bij luchtmacht (Northrop-F-5 vliegtuigen, d.i. f. 100 mln.) maakt f. 330 mln. vrij. Verdere beperkingen op nieuwbouw, aanbouw en aankoop van gebouwen, werken en terreinen bij de drie onderdelen kunnen f. 70 mln. opleveren.

De begroting voor Landbouw en visserij kan o.i. met ongeveer f. 150 mln. omlaag door de structurele ontwikkelingen in de landbouw en de veehouderij niet kunstmatig tegen te gaan. De snelle stijging van de produktiviteit, het constant gebleven landbouwareaal en de groei van onze veestapel veroorzaken in toenemende mate overschotten en verstoren het marktevenwicht. Vooral in de sector van de melkveehouderij zijn de problemen het grootst. De expanderende stroom van steunmaatregelen, die thans nog een belangrijk deel van de uitgaven voor zich opeist, zal daadwerkelijk moeten worden beperkt. Grotere aandacht aan schaalvergroting in de landbouw en aan het scheppen van werkgelegenheid buiten de landbouw moeten het kenmerk van de structuurvisie van het kabinet zijn. Een matiging in de ondersteuning van de producentenprijzen door vermindering van de overheidsbijdrage, onder meer aan het Landbouw Egalisatiefonds, kan f. 150 mln. beschikbaar maken.

Op de begroting voor Buitenlandse Zaken kan f. 10 mln. worden bezuinigd door bijv. de uitgaven voor de vertegenwoordiging in het buitenland en subsidies enigszins te verminderen.

Tenslotte willen wij op de sociale voorzieningen f. 200 mln. bezuinigen door de beoordeling van het verbruik aan sociale voorzieningen, gezien de sterk verbeterde inkomensposities, in ruimere mate binnen het particuliere budget te laten plaatsvinden. Een vereenvoudiging van het sociale-verzekeringstelsel, een vermindering van de rijksbijdrage in de premies van de Algemene Ouderdomswet, de Werkloosheidswet en de rijksbijdrage in het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds, alsmede de kinderbijslagen ingevolge de Kinderbijslagwet voor kleine zelfstandigen, moeten een bezuiniging van f. 200 mln. op deze uitgaven mogelijk maken. Gelijktijdig dient men, om de premiedruk in de particuliere sfeer niet te hoog te doen zijn, naast het invoeren van een beperkt eigen risico, stringenter normen aan te leggen bij de uitkeringen.

In tabel 1 zijn onze voorstellen met betrekking tot de uitgaven samengevat. Er blijkt uit dat in totaal f. 483 mln. minder wordt uitgegeven.

UITGANGSPUNT BIJ HET DEKKINGSBELEID

In de loop van de komende jaren kan een verandering van de belastingstructuur worden verwacht, waarbij het accent zal komen te liggen op de kostprijzverhogende belastingen. De verhouding kostprijzverhogende belastingen/belastingen op inkomen, winst en vermogen is in Nederland momenteel ongeveer 44 : 56. De gemiddelde EEG-drukverdeling — gewogen met het stemmenaantal in de Europese Commissie als indicator voor de bestaande machtsverhoudingen — komt neer op 60 : 40. Een aanzienlijke verschuiving kan derhalve in Nederland worden verwacht.

Het begrotingsjaar 1970 is evenwel niet geschikt om met deze operatie een begin te maken, juist omdat de slecht begeleide invoering van het BTW-systeem het prijzenfront zodanig in beweging heeft gebracht dat Nederland zich op dit punt kampioen van de EEG mag noemen.

Het begrotingsbeleid dient, zoals ook gezegd wordt in de Miljoenennota 1970, een bijdrage te leveren tot de beteu-

ling van de loon-prijzspiraal. Naar onze mening doet de begroting 1970 dit in onvoldoende mate. Daarbij komt dat de revaluatie van de DM een opwaarts prijzeffect op onze Duitse invoer zal hebben, terwijl bovendien het bestedings-effect van onze vergrote uitvoer naar Duitsland de reeds bestaande overbesteding zal versterken. Een reden temeer om van de overheid een deflatoire bijdrage te verwachten.

Een dergelijke bijdrage kan worden verkregen door de volgende veranderingen in de belastingplannen van de regering aan te brengen:

1. In de gegeven conjuncturele situatie dient te worden afgezien van de f. 600 mln., welke is gemoed met de inflatiecorrectie van de tarieven van loon- en inkomstenbelasting. De verbetering van het besteedbaar inkomen kan worden verkregen door een loonsverhoging in de vorm van spaarloon.
2. Het dekkingsplan van de regering dient te worden gewijzigd als in tabel 2 weergegeven.

Het uitstel van de afbraak van omzetbelasting op investeringsgoederen wordt verkleind, teneinde grote liquiditeitsmoeilijkheden bij vooral kleinere ondernemingen te voorkomen in deze tijd, waarin toch reeds een monetair verkrappend beleid zich pijnlijk doet voelen. Het vervallen van de BTW-verhoging zal een belangrijk effect hebben op de prijsstabiliteit. Een jaarlijkse extra heffing van gemiddeld f. 500 op de naar schatting 80.000 „tweede” auto's in de consumptieve sfeer brengt f. 40 mln. op. Van een dergelijke heffing mag worden verwacht dat zij tevens een verminderd beslag op de infrastructurele voorzieningen tot gevolg heeft.

ALTERNATIEVE „RUIMTE”-BEREKENING EN TOETSING

Een stringent deflatoire begroting vereist dat de begrotingsruimte niet te zeer wordt „bijgesteld” en dat de toeneming van de relevante uitgaven binnen deze ruimte blijft. Bovenvermeld dekkingsplan in combinatie met de eerder gepresenteerde berekening van de toeneming van de relevante uitgaven leidt tot een alternatief voor tabel 3.6 uit de Miljoenennota 1970 (in tabel 3).

De belangrijkste wijziging naast de aan de uitgavenzijde en in het dekkingsplan aangebrachte veranderingen betreft het niet opvoeren van f. 230 mln. extra groei niet-belastingontvangsten onder 3a. Deze extra groei is immers grotendeels te danken aan toeneming van winsten en renten dankzij het inflatoire klimaat.

Het terugbrengen van de uitgaven met ongeveer f. 500 mln. en het niet teruggeven van f. 600 mln., plus het handhaven van f. 380 mln. in plaats van f. 645 mln. belastingverhogingen, verkleint het geraamd begrotingstekort met globaal f. 800 mln. en daarmee het beroep van het Rijk op de reeds overspannen kapitaalmarkt. Het stijgingstempo van de rente zal iets worden afgeremd. Daarmede kan tevens op de kapitaalmarkt enige ruimte worden geschapen voor de gemeenten. De benarde positie van de grote gemeenten kan o.i. worden verbeterd door een progressieve woonplaatsbelasting in te voeren. Kleinere gemeenten zou een deel van de Rijksbijdrage moeten worden onthouden indien zij niet hun eigen belastinggebied volledig hebben uitgeput.

Tenslotte past een opmerking betreffende een structurele wijziging in de begrotingspresentatie. Wil de presentatie van de Miljoenennota zijn parlementaire functie blijven

TABEL 1.

Vergelijking uitgaven Miljoenennota 1970
met Schaduwbegroting
(in f. mln.)

	Begroting- Witteveen 1970	Alterna- tieve begroting	Vermeer- dering (+)	Vermin- dering (-)
Bijdrage ten behoeve van technologische ontwik- keling en van regio's.....	231	331	100	
Vrijtijdsbesteding, jeugdvor- ming, volksonwikkeling en sport	179	200	21	
Ontwikkelingshulp	792	822	30	
Niet-wetenschappelijk onder- wijs	5.482	5.618	136	
Aanleg en onderhoud van landwegen	1.220	1.320	100	
Steun ten behoeve van bedrijfs- takken	756	646		110
Defensie	3.893	3.493		400
Landbouw/visserij	1.232	1.082		150
Buitenlandse betrekkingen ...	204	194		10
Sociale voorzieningen	3.063	2.863		200
			387	870

TABEL 2.

Vergelijking Dekkingsplan Miljoenennota 1970
met Schaduwbegroting
(in f. mln.)

	Miljoenennota 1970	Ons alternatief
Vennootschapsbelasting.....	50	50
Vermogensbelasting	50	50
Uitstel OB-afbraak	440	240
BTW-verhoging	105	—
Heffing „tweede" auto.....	—	40
	645	380

vervullen, dan is een vereiste dat het een helder geformuleerd en doorzichtig stuk is. Een eerste bijdrage tot vereenvoudiging zou kunnen worden gevonden in het loslaten van een te zeer verfijnde ruimtecultus. Het werken met een *trendmatige nominale* groei van het nationaal inkomen in plaats van een *trendmatige reële* groei, die dan met gecompliceerde kunstgrepen moet worden opgerekt, zou een eerste stap kunnen zijn.

CONJUNCTUREEL EFFECT
VAN DE VOORGESTELDE VERANDERINGEN

Aan de hand van het spoorboekje in de *MEV 1970* kan worden nagegaan hoe in grote lijnen de raming voor 1970 wordt beïnvloed door de voorgestelde maatregelen. Het niet teruggeven van f. 600 mln. directe belastingen wordt daarbij opgevat als een evengrote verhoging van de directe belastingen. Het niet doorgaan van de BTW-verhoging plus de vergroting van de OB-afbraak wordt opgevat als een verlaging van de indirecte belastingen met f. 300 mln. Aangenomen wordt bovendien dat het laten vervallen van de tariefcorrectie aanleiding zal geven tot een 1% extra loonsomtoeneming, welke buiten de bestedingssfeer wordt gehouden. Het desbetreffend eerstejaarseffect is af te lezen in de *MEV 1969*. Het resultaat is afgedrukt in tabel 4.

Uit deze grove benadering valt af te lezen dat de voorgestelde maatregelen met name de bestedingen van de particuliere sector terugdringen. Dit heeft een gunstige werking op het prijspeil en op de betalingsbalans. Tevens zal de

TABEL 3.

Alternatief voor ruimteberekening en toetsing
Miljoenennota 1970
(in f. mln.)

1. Begrotingsruimte	1.385
2. Beslag op de ruimte door uitgavenstijging toeneming van de (gecorrigeerde) uitgaven	1.168
3. Beslag op (+) c.q. verruiming (—) van de begrotings- ruimte door mutaties bij de ontvangsten	
a. extra groei niet-belastingontvangsten	—
b. belastingmaatregelen:	
1. reeds vaststaand	+ 317
2. tarief bijstelling	+ 23
3. dekkingsplan	— 380
c. opheffing tekort Gemeentefonds 1968	— 40
d. opheffing relevant tekort Gemeente- fonds 1970	+ 75
e. wijziging gemeentelijke en provinciale belastingen	+ 145
	+ 7
	+ 187
4. Totaalbeslag op de begrotingsruimte ...	1.355
5. Beschikbaar voor verdere inhaal over- schrijding begrotingsruimte 1968	30

TABEL 4.

Vergelijking MEV 1970 met conjuncturele effecten
Schaduwbegroting

	Raming 1970	Ons alternatief
Mutaties		
loonsom per werknemer	7	7,8
prijspeil particuliere consumptie	3,5 à 4	3,0 à 3,5
volume particuliere consumptie	4	3,6
volume bruto investeringen in vaste bedrijfsactiva	4	3,5
Niveaus		
saldo lopende rekening van de be- talingsbalans	+ 500	+ 730
werkloosheid	60.000	62.300

Spanning op de arbeidsmarkt verminderen door een toedeming van de conjuncturele component van de arbeidsreserve.

SLOT

De uitvoering van het bovenstaande programma veronderstelt een coöperatief gedrag van werkgevers en werknemers, overheid en bedrijfsleven, consumenten en producenten, centrale en lagere overheid, de Nederlandsche Bank en het Centraal Planbureau. In het bijzonder is de houding van de vakbeweging van belang. In die kringen dient de bereidheid aanwezig te zijn, ten behoeve van het voorzieningenniveau op lange termijn, op korte termijn offers te brengen, in de vorm van een afremming van het stijgingstempo van het volume van de particuliere consumptie. Aan de andere kant mag men nimmer alleen op de vakbeweging de offers afwentelen, die voor een meer leefbare samenleving gebracht dienen te worden.

Wellicht ten overvloede wijzen wij er nogmaals op dat onze begroting voor 1970 nog maar in bescheiden mate uitdrukking geeft aan onze wens voor de Nota van Minister Witteveen een alternatief te bieden, waaruit meer zorg blijkt voor de structurele knelpunten die in onze samenleving thans opdoemen.

N. Cohen
A. Heertje
R. Schöndorf

Haalbaarheid en betaalbaarheid

Pensioenregelingen op basis van het laatst genoten loon (I)

In een drietal artikelen wordt een studie gemaakt van enkele aspecten van een ondernemingspensioenregeling op basis van het laatst genoten loon, waarbij het bruto ouderdomspensioen bij volledig dienstverband 70% van het laatst genoten salaris minus 80% van de AOW-uitkering bedraagt, en waarbij voorts de ingegane pensioenen maximaal 3% welvaartsvast zijn. Nagegaan wordt hoe verschillende factoren, zoals bijv. algemene loonronden, hoogte van salarispeil, de diensttijd, de mobiliteit, de salarispromotie en eventuele structurele wijziging in de AOW-uitkeringen, uitwerken op de verzekerde bedragen, op de premievrije aanspraken en op het verschuldigde premiepercentage. Ten gevolge van de al jaren voortdurende, sterke stijging van het algemene loonpeil moeten er bij een laatste-loonsysteem aan het eind van de loopbaan bij de onderneming bijzonder hoge premiepercentages opgebracht worden.

INLEIDING

Volgens het rapport PZA¹, pagina 24, is de belangrijkste doelstelling van de pensioenregeling om de gepensioneerde een oudedagsinkomen te verschaffen (inclusief AOW), dat in redelijke verhouding staat tot zijn salaris ten tijde van de pensionering, zodat een zeker levensniveau behouden blijft. Een pensioenregeling waarbij dit doel bereikt wordt is een zgn. *laatste-loonsysteem*, hetgeen inhoudt dat de ondernemingspensioenen regelrecht gekoppeld zijn aan het laatst verdiende salaris of althans aan het gemiddelde salaris over een betrekkelijk korte periode (zeg 2 of 3 jaar) voor de datum van ingang van ouderdomspensioen of weduwnpensioen. Een laatste-loonsysteem verschilt van een *middel-loonsysteem* of (juister:) *opbouwsysteem*, waarbij het pensioen gekoppeld is aan het over de hele carrière gemiddelde loon. Soms kan een *opbouwsysteem* in geval van salarisverhoging gepaard gaan met consequente bijtrekking van de pensioenaanspraken. Men zegt dan dat er „*backservice*” wordt verleend. „*Backservice*” kan gedefinieerd worden als de in de pensioenregeling vastgelegde verplichting of de nader overeengekomen vrijwillige binding tot éénmalige extra premiestorting of tot regelmatige premieverhogingen, met het doel om achteraf over reeds verstreken dienstjaren de verzekerde bedragen of de verkregen aanspraken aan te passen aan sindsdien opgetreden verhogingen van salarispeil of pensioenpeil.

De uitkomsten van een systeem op basis van laatst genoten salaris enerzijds en van een systeem op basis van een gemiddeld genoten salaris met daaraan verbonden regelmatige „*backservice*” zijn gelijk. Het verschil tussen deze twee systemen ligt echter hierin, dat bij een laatste-loonsysteem het resultaat bij voorbaat (in een overigens altijd te wijzigen reglementstekst) schriftelijk wordt gegarandeerd, terwijl bij het opbouwsysteem met „*backservice*” die reglementaire garantie normaliter niet bestaat. In een tweede artikel zullen we de resultaten van een laatste-loonsysteem en een zuiver middel-loonsysteem (dus zonder enige „*backservice*”) onder overigens overeenkomstige omstandigheden met elkaar gaan vergelijken.

Naar vrij algemeen aanvaarde normen (zoals bijv. vermeld in PZA op pag. 16 en in PVA² op pag. 52) is een adequate pensioenvoorziening een pensioenregeling waarbij op het moment van pensionering het bruto pensioen (inclusief AOW) gelijk is aan 70% (voor de laagstbetaalde meer) van het bruto inkomen, welk pensioen daarna waarde- en/of welvaartsvast blijft³.

In deze artikelen zullen verschillende facetten van een laatste-loonsysteem nader worden beschouwd, en wel zoveel mogelijk kwantitatief, op basis van berekeningen uitgevoerd met een computer, met behulp van speciaal daartoe geschreven pensioenrekenprogramma's. Speciale aandacht wordt geschonken aan het verloop van:

- het premiepercentage, d.i. de totale verschuldigde premie (de som van werkgevers- en werknemersbijdragen) voor alle verzekerde pensioensoorten (ouderdomspensioenen, weduwnpensioenen, wezenpensioenen inclusief het hier niet verder beschouwde weduwnaarspensioen en het aanvullend weduwnpensioen);
- de premievrije aanspraak op ouderdomspensioen, d.i. de reeds verkregen aanspraak op ouderdomspensioen ingaand op 65-jarige ouderdom, op grond van reeds gedane premiestortingen (de premievrije aanspraak is dus dat deel van het ouderdomspensioen waarop men bij 65 jaar recht heeft, wanneer vanaf nu de premiebetaling gestaakt zou worden, bijvoorbeeld door verbreking van het dienstverband met de onderneming);

¹ *Pensioenkosten Zijn Arbeidskosten*, (een poging richting te geven aan het streven naar verbetering van ondernemingspensioenregelingen), een uitgave van de Advies-commissie voor Personeelfondsen, Den Haag, juni 1967.

² *Pensioen Voor Allen*, rapport inzake de toekomst der aanvullende pensioenvoorzieningen, Wetenschappelijk en Scholingsinstituut van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen, Amsterdam 1968.

³ Op pag. 109 noemt het rapport PVA een pensioenverzekeringsplicht tot bijvoorbeeld f. 30.000 à f. 35.000, welk premiegrensbedrag aan een index gekoppeld wordt gedacht. Op pag. 117 spreekt het rapport van een welvaartsvast opbouwsysteem voor hogere inkomens.

KARAKTERISTIEK VAN HET BESCHOUWDE LAATSTE-LOONSYSTEEM

Een pensioensysteem op basis van het laatst genoten loon houdt in dat iedere salarisverhoging — ongeacht of deze een individuele is ten gevolge van een beter gewaardeerde prestatie, of een collectieve is ten gevolge van een algemene loonronde — direct tot gevolg heeft dat de pensioengrondslag op overeenkomstige wijze verhoogd wordt. Verder houdt een laatste-loonsysteem in dat de pensioenuitkeringen evenredig zijn met het maximaal te behalen aantal dienstjaren (hier maximaal 40). Belangrijke kenmerken zijn verder de inbouw van de AOW- en AWW-uitkeringen tot het wettelijk toegestane maximum van 80% bij volledige diensttijd, en voorts een beperkte of algehele welvaartsvastheid der ingegane pensioenen.

In onze beschouwingen is echter sprake van een regeling met beperkte welvaartsvastheid van de ingegane pensioenen (maximaal 3% per jaar). De pensioengrondslag zij tot aan de 62-jarige ouderdom gelijk aan het jaarsalaris (exclusief vakantietoeslag), maar daarna gelijk aan het gemiddeld jaarsalaris over de laatste drie dienstjaren voor de pensioenering; met dien verstande dat ten aanzien van nog niet verstreken dienstjaren het laatstelijk genoten jaarsalaris wordt aangehouden.

Voor salarissen even boven een uit de Algemene Burgerlijk Pensioenwet overgenomen grenssalaris (in 1967 f. 11.058; in 1968 f. 11.796 en in 1969 f. 12.534) is het ouderdomspensioen gebaseerd op het tarief van $1\frac{3}{4}\%$ van het jaarsalaris per dienstjaar minus 2% van de van toepassing zijnde AOW-uitkering per dienstjaar. Voor salarissen beneden genoemde grens is het ouderdomspensioen echter gebaseerd op een tarief van ca. $1\frac{7}{8}\%$ van het jaarsalaris per dienstjaar minus de zo juist vermelde 2% van de van toepassing zijnde AOW-uitkering per dienstjaar.

Tussen het grenssalaris en $\frac{15}{14}$ hiervan vindt een geleide-

lijke overgang plaats tussen beide genoemde tarieven. Het grenssalaris is gekoppeld aan de AOW-uitkeringen en wordt ieder jaar per 1 januari aangepast. Het weduwnpensioen wordt afgeleid uit de formule voor het ouderdomspensioen.

Voor salarissen even boven genoemde grens is het weduwnpensioen gebaseerd op ca. $1\frac{1}{4}\%$ van het jaarsalaris per dienstjaar minus 2% van de van toepassing zijnde AWW-uitkeringen per dienstjaar. Bij de berekening van deze pensioensoort en ook voor het wezenpensioen, wordt het maximum aantal te behalen dienstjaren (dus tot aan de denkbeeldige 65-jarige ouderdom, dus inclusief de zgn. prospectieve dienstjaren) in rekening gebracht.

Het wezenpensioen is gebaseerd op $\frac{1}{4}\%$ van het jaarsalaris per dienstjaar. Genoemde percentages van $1\frac{1}{4}\%$ voor het weduwnpensioen en $\frac{1}{4}\%$ voor het wezenpensioen worden voor salarissen beneden of juist boven het grenssalaris aangepast analoog aan de formules voor het ouderdomspensioen. Indien geen weduwnpensioen wordt uitgekeerd worden de wezenuitkeringen verdubbeld.

Een laatste-loonsysteem ⁴ zoals hier verder beschouwd wordt, heeft voorts tot karakteristiek, dat de in totaal verschuldigde premie elk jaar opnieuw wordt vastgesteld naar het laatstelijk vastgesteld loon (hetgeen voor de werknemer steeds het huidige loon betekent).

Om mogelijke misverstanden bij de lezer te voorkomen zij erop gewezen dat een laatste-loonsysteem niet hetzelfde is als een *eindloonsysteem*, omdat bij een zuiver eindloon-

systeem zowel het te verzekeren ouderdomspensioen als de te reserveren premie worden vastgesteld naar het eindloon op 65-jarige ouderdom, welk eindloon vanzelfsprekend van te voren niet met zekerheid bekend is, maar zo goed mogelijk, op grond van toekomstige salarisverhogingen benaderd wordt met gebruikmaking van economisch-statistisch verantwoorde prognoses.

WAARDEVASTHEID EN WELVAARTSVASTHEID

Een *waardevast pensioen* is een pensioen, waarvan de uitkeringen geschieden met behoud van de koopkracht (de „waarde”) van de munteenheid; dus waarvan de uitkeringen gekoppeld zijn aan de index van de kosten van levensonderhoud. (N.B. tegenwoordig hanteert het Centraal Bureau voor de Statistiek de *index van de gezinsconsumptie*, hetgeen een betere maat is, omdat het patroon van de bestedingen aan goederen en diensten langzaam verschuift).

De *waardevastheid van de pensioenen* heeft betrekking op de correctie ten gevolge van de geldontwaarding. De waardevastheid drukt dus uit de blijvend gelijke beschikingsmacht over goederen en diensten.

Een *welvaartsvast pensioen* is een pensioen waarvan de uitkeringen geschieden met behoud van het gangbare gemiddelde levenspeil (de algemene „welvaart”) in het land, d.w.z. een pensioen waarvan de uitkeringen gekoppeld zijn aan de *index van de lonen* van grote bevolkingsgroepen.

De *welvaartsvastheid van de pensioenen* heeft betrekking op de correctie ten gevolge van de welvaartstoename. De welvaartsvastheid drukt dus uit een blijvend met de welvaart variërende beschikingsmacht over goederen en diensten.

Een *waardevaste pensioenverzekering* is een verzekering, waarbij niet alleen de uitkeringen, maar ook de premiebedragen en de premievrije aanspraken gekoppeld zijn aan de index van de kosten van levensonderhoud. Evenzo is een *welvaartsvaste pensioenverzekering* een verzekering waarbij niet alleen de uitkeringen, maar ook de premiebedragen en de premievrije aanspraken gekoppeld zijn aan de index van de lonen van grote bevolkingsgroepen.

Een volledig welvaartsvaste pensioenvoorziening is momenteel alleen weggelegd voor personen gesalarieerd volgens rijksregeling. Allen, wier pensioen geregeld wordt bij de Algemene Burgerlijke Pensioenwet of (na aanvordering) bij de Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers, hebben niet alleen een volledig welvaartsvast pensioen, maar ook *volledig welvaartsvaste premievrije aanspraken*. Een aantal semi-overheidsinstellingen heeft een beperkt welvaartsvaste pensioenregeling, inhoudende dat de ingegane pensioenen welvaartsvast zijn tot een maximum van 3% per jaar. De premievrije aanspraken zijn daarbij echter in het geheel niet welvaartsvast.

⁴ In sommige ondernemingen volgt men het systeem op basis van het laatst genoten loon niet in alle consequentie. Men past financiële beperkingen of remmen toe, hetgeen resulteert in een *beperkt laatste-loonsysteem of bijna-laatste-loonsysteem*. De brochure *PZA* somt hiervan op pag. 39 en 40 een aantal varianten op. Het bestaan of ontstaan van dit type bijna-laatste-loonsysteem wordt begrijpelijk, als men zich realiseert dat een zuiver laatste-loonsysteem bij stijgend salarispeil, bijv. ten gevolge van inflatie, een bijzonder grote premiedruk met zich kan meebrengen. Voor uitvoeriger beschrijvingen van diverse varianten zie H. L. F. Verbraak: *Ondernemingspensioenregelingen*, Deventer 1968; en H. C. L. Brevet al, *Ondernemingspensioenen*, Losbladige uitgave in samenwerking met de Adviescommissie voor Personeelfondsen, Alphen aan den Rijn 1968.

VERONDERSTELLINGEN EN VEREENVOUDIGINGEN

Aan onze berekeningen liggen de volgende veronderstellingen en vereenvoudigingen ten grondslag:

1. In de getalvoorbeelden wordt uitsluitend met hele jaren gewerkt, hetgeen inhoudt dat een ouderdomsjaar en een dienstjaar samenvallen met een kalenderjaar.

2. Het interestpercentage, geïncorpeerd in de premietarieven, is constant en — tenzij anders vermeld — gelijk aan 3,75%.

3. Eventuele kortingen of reducties op de premies (door sterftewinst, collectiviteit of rentewinst op beleggingen) zijn niet in aanmerking genomen.

4. De salariscarrière is gebaseerd op jaarlijkse verhogingen volgens een vaste regel.

5. De stijging van de wettelijke uitkeringen krachtens de AOW en AWW is steeds gelijk aan de stijging van het algemene loonpeil door algemene loonronden. Deze stijging wordt in nagenoeg alle voorbeelden constant in de tijd verondersteld.

6. De voorbeelden gelden voor een gehuwde mannelijke werknemer, die voor zijn 65e jaar zijn vrouw niet verliest. D.w.z. voor elk dienstjaar wordt het verzekerd weduwnpensioen berekend en de premie hiervoor in rekening gebracht.

7. Eventuele wezenpensioenen zijn niet beschouwd, m.a.w. we beperken ons hier tot een echtpaar zonder kinderen.

8. De werknemer en zijn vrouw zijn even oud (de premie voor het weduwnpensioen is soms afhankelijk van het ouderdomverschil tussen verzekerde en de begunstigde).

9. Alleen de uitkeringen te verrichten door de verzekeringsmaatschappij (of het ondernemingspensioenfonds) worden bekeken. Eventuele wettelijke voorzieningen krachtens de AOW en AWW worden buiten beschouwing gelaten. Hiervoor worden zoals bekend de premies afzonderlijk geheven (in het kader van een nationaal verplicht omslagstelsel).

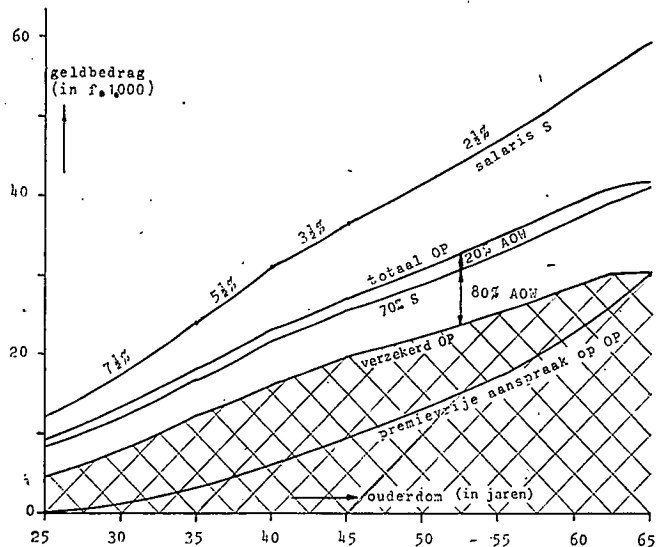
10. Het dienstverband begint in 1967 (dit is niet erg belangrijk, maar een deel van de berekeningen werd gedaan vóór het eind van 1968, zodat de AOW- en AWW-uitkeringen over 1968 toen nog niet definitief bekend waren).

11. De formules voor de berekening van premievrije aanspraken gelden vaak alleen wanneer het dienstverband een zeker aantal jaren (bijv. 3, 4 of 5 jaar) geduurd heeft. Speciale bepalingen voor korte dienstverbanden zijn hier verder niet in beschouwing genomen.

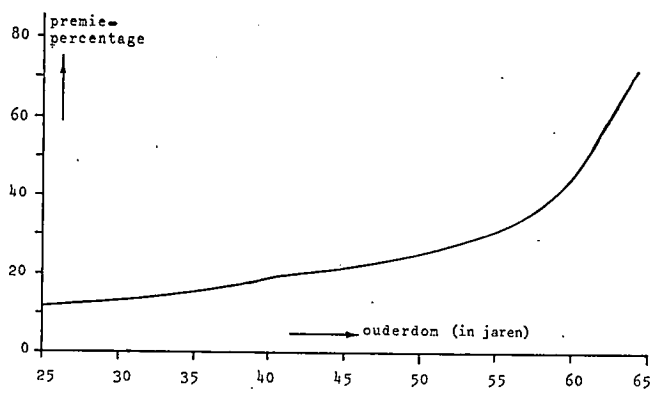
12. De premies worden hier steeds vermeld als percentages van het genoten salaris. De berekende premiepercentages hebben betrekking op de totaal door werknemer plus werkgever verschuldigde premies. Op welke wijze de verschuldigde premie wordt verdeeld over werkgever en werknemer is gewoonlijk in de pensioenreglementen uitgewerkt. Bij het vastleggen van de verdeelsleutel wordt vaak een *franchise-bedrag* gehanteerd; dit is per definitie gelijk aan dat vaste bedrag aan de voet van het salarisbedrag, waarover geen pensioenrechten aan de verzekerden wordt gegeven, omdat men reeds aanspraken heeft op de wettelijke AOW-uitkering. Volgens de brochure *PZA* (pag. 17) wordt een eigen bijdrage voor de ondernemingspensioenregeling van 4 tot 7% van de pensioengrondslag (veelal het salaris, verminderd met een franchise-bedrag voor de aanpassing van de AOW-uitkering) redelijk geacht.

13. Alle geldsbedragen zijn bij de berekeningen afgerond op hele guldens. Als basis voor de berekeningen wer-

Grafiek 1. Verloop van pensioenaanspraken.

Grafiek 2. Verloop premiepercentage (vooronderstellingen grafiek 1)

Premiepercentages bij uiteenlopende percentages
loonstijging

percentage loonstijging	eindwaarde premiepercentage	gemiddeld premiepercentage
0%	12,5%	12,5%
1%	33%	16%
2%	51%	18%
3%	67%	20%
4%	81%	24%
5%	95%	28%
6%	107%	33%
7%	118%	38%
8%	128%	} meer dan 40%
9%	128%	
10%	147%	

den gebruikt de premietabellen voor een collectieve pensioenregeling, gebaseerd op $3\frac{3}{4}\%$ interest, waarbij de welvaartsvastheid maximaal 3% per jaar bedraagt. Voor informatie omtrent gangbare pensioenverzekeringstarieven wordt de lezer verwezen naar de *Levensverzekering-almanak* ⁵. De veronderstelde beperkte welvaartsvastheid brengt een aanzienlijke premieverhoging met zich mee; de premieverhoging bedraagt ca. 26% voor het ouderdompensioen en ca. 74% voor het weduwnpensioen.

⁵ S. J. Halbertsma: *Nederlandse Almanak, voor Levensverzekering voor 1968*, Amsterdam 1968.

Bij salarissen boven het grenssalaris en bij deelneming vanaf 25 jaar (zodat een maximum van 40 dienstjaren bereikt kan worden) is het verzekerd pensioenbedrag gelijk aan het maximum, nl. 70% van het laatst genoten salaris minus 80% AOW. Telt men de wettelijke AOW-uitkering hierbij op, dan krijgt een gepensioneerde werknemer in deze omstandigheden op zijn 65e jaar dus een totaal aan ouderdomsuitkeringen gelijk aan 70% van het laatst genoten salaris (eventueel met een middeling over een gering aantal jaren) plus 20% AOW. Het verloop van het verzekerd bedrag en de daarmee verband houdende premievrije aanspraak hangt zoals bekend af van het aantal te behalen dienstjaren en van het salarisverloop in de tijd.

In figuur 1 is geschetst het verloop van de pensioen-aanspraken voor een bepaald geval (aanvangssalaris op 25 jaar in 1967: f. 12.000; jaarlijkse stijging van AOW 2½%; bij de aanvang van de carrière salarisstijgingen ten gevolge van individuele prestaties ter grootte van 7½% per jaar tussen 25 en 34 jaar, 5½% tussen 35 en 39 jaar en 3½% tussen 40 en 44 jaar; na 45e jaar alleen jaarlijkse salarisstijging van 2½% ten gevolge van algemene loonronden. OP = verzekerd bedrag voor ouderdomspensioen op jaarbasis). Het gearceerde gedeelte accentueert de kromme van het verzekerd ondernemingsouderdomspensioen. In figuur 2 ziet men het verloop van het premiepercentage aan het eind van de carrière; hier loopt de premie op tot boven de 60% van het salaris. Deze hoogte van het premiepercentage aan het eind van de carrière is een algemeen gevolg van het feit, dat de premie steeds wordt vastgesteld naar het laatst verdiende loon, in plaats van naar het op het laatst te verdienen loon. De hoogte die het premiepercentage tenslotte kan bereiken hangt in

Rectificatie

In het artikel van Dr. F. Stubenitsky „Amerikaanse ondernemingen in Nederland in 1966” in *ESB* van 3 september jl. is in tabel 9 (blz. 843) een misleidende fout geslopen. Bij de bedrijfstakken „Voedingsmiddelen, tabak, dranken” en „Textiel en confectie” zijn namelijk de gemiddelde aantallen werknemers (in de laatste verticale kolom) onjuist berekend. Volgens de tabel zouden deze aantallen 26,3 resp. 11,4 bedragen. Zij zijn echter groot: 262,9 resp. 113,8. De gemaakte fout speelt ook mee in de tekst (blz. 844, linkerkolom bovenaan), waar gesproken wordt over de variatie per bedrijfstak van het gemiddeld aantal werknemers, welke zou uiteenlopen van 11 tot 664. Deze „range” wordt dus aanzienlijk kleiner, namelijk van 114 tot 664.

Onze dank aan Drs. G. Muller, die ons hierop attenderde.

Red.

sterke mate af van de jaarlijks terugkerende algemene loonronden over lange termijn. Het zal duidelijk zijn dat bij het laatste-loonsysteem het verschuldigde premiepercentage verder sterk afhankelijk is van de ouderdom van de verzekerde, de diensttijd van de verzekerde en verder ook van het salarisverloop, zoals bijv. moge blijken uit het overzicht (zie tabel) van de eindwaarden van de premiepercentages en van het bijbehorende geëgaliseerde gemiddelde premiepercentage.

Drs. W. L. Zijp

BOEKENNIEUWS

Dr. F. L. G. Slooff: De wegwijzer voor de belegger. H. A. M. Roelants, Schiedam, vierde geheel herziene en aangevulde druk, 1969, 139 blz., f. 8,50.

In de nieuwe druk van dit bekende handboekje zijn twee nieuwe hoofdstukken opgenomen, te weten één over beleggingsmaatschappijen en -depots, en één over de maatstaven voor de beoordeling van effecten. Voorts is meer uitgebreid ingegaan op de diverse posten van de resultatenrekening, alsmede op de betekenis van de economische groei en van de verschillende types van inflatie voor de belegger.

H. Balner, Andreas Burnier, Joke Kool-Smit en Mary Zeldenrust-Noordanus: De rechten van de vrouw. Met een voorwoord van Prof. Dr. R. Wentholt, 94 blz.

F. R. Bakker, Dr. A. Hazewinkel, Prof. Dr. G. A. Ladee en Prof. Dr. C. J. B. J. Trimbos: Problemen van studen-

ten en studentenproblemen. Met een voorwoord van F. R. Bakker, 95 blz.

Deze twee boekjes bevatten elk een cyclus lezingen, gehouden in het kader van het Studium Generale aan de N.E.H. en de Medische Faculteit te Rotterdam. De boekjes zijn (goed verzorgd) uitgegeven door de Universitaire Pers Rotterdam; de prijs bedraagt f. 5,75 per stuk.

L. Huyse: De niet-aanwezige staatsburger. De politieke apathie sociologisch in kaart gebracht. Met medewerking van W. Hilgers en A. Martens, onder leiding van P. de Bie en M. Chaumont. Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij Antwerpen, Universitaire Pers Rotterdam, 1969, 223 blz., f. 16,50.

Deze, op Belgisch onderzoeksmateriaal steunende, studie over de zgn. onverschillige burger (d.w.z. onverschillig jegens het politieke bedrijf)

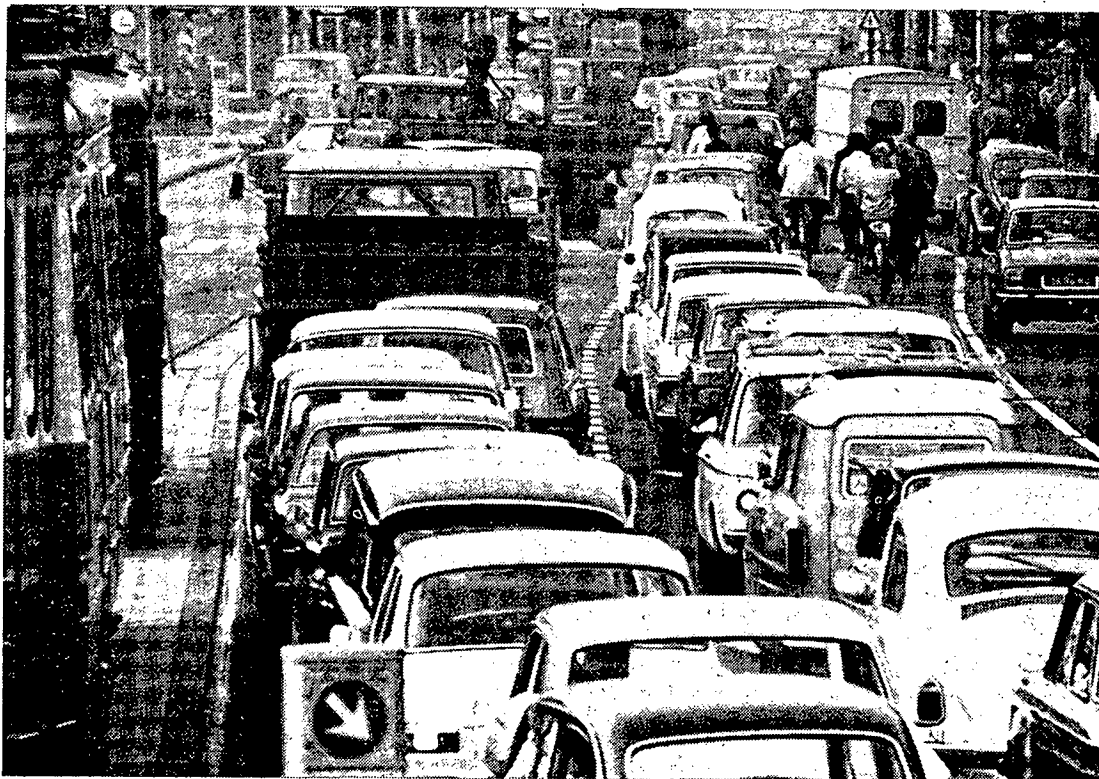
biedt veel praktische aanknopingspunten voor mensen die menen dat de democratie veel democratischer zou kunnen functioneren. De auteur onderzoekt welke de oorzaken zijn van deze onverschilligheid en aan welke gedragingen en opvattingen zij te herkennen is. Op basis van een theoretische doordenking van de verhouding regeerders-geregeerden komt de schrijver tot een genuanceerde uitwerking van die relatie.

Nationale rekeningen 1968. Centraal Bureau voor de Statistiek. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1969, 133 blz., f. 13,50.

Organisatie van spuurwerk. Stichting Bouwresearch. N. Samsom, Alphen aan den Rijn, z.j., 51 blz., f. 5.

Dit boekje belicht het werk van de Stichting Bouwresearch en de verschillende facetten van het spuurwerk.

Zal stad sterven aan gebroken hart?

Hoe lang zal het nog duren voor het stadshart overlijdt aan onbereikbaarheid? Voor het centrum van cultureel en economisch leven verstikt door gebrek aan communicatie? En verandert in een verkeerskluwten waarin van leefbaarheid in activiteit geen sprake is? Hoe lang nog?

De grote steden lijden nu al aan ademnood. Een uur vertraging door stoplichten en zoeken naar parkeerruimte is al niet bijzonder meer. Kleine ingrepen bieden geen uitkomst meer. Wat er dan wél moet gebeuren?

NS ziet 't zo: voor het drukke stadsverkeer, met name het autoverkeer, moet op korte termijn een alternatief geboden worden, zodat er voor het publiek een keuze-mogelijkheid bestaat tussen eigen vervoer en openbaar vervoer. Maar dan moet dat laatste ook goed zijn, beter dan nu nog het geval is. In de vorm van een perfect functionerend openbaar vervoer. Daarvoor is vèrgaande integratie nodig. Zodat taxi's, bussen, trams, metro en treinen als één grote vervoerseenheid gaan opereren. Met vlotte aansluitingen en soepele serviceverleningen. Met samenspel in de tarieven. Alles gericht op het totale maatschappelijke belang, waaraan het zuiver economisch belang van de vervoersondernemingen ondergeschikt zal moeten zijn.

Op deze integratiegedachten zijn de „Spoor naar '75"-plannen van NS gebaseerd. Plannen die voor zover het NS zelf betreft al op verschillende punten worden gerealiseerd. Voorbeelden daarvan vindt u hiernaast.

Op weg naar integratie

Een van de punten waarbij NS snel tot integratie wil komen, ligt in de aansluitingsmogelijkheden van het vervoer uit de regio (waarbij de trein een belangrijke rol speelt) op het stadsvervoer. Hiertoe

vormt de bouw van meer voorstadstations met vlotte overstapfaciliteiten van de trein op metro, tram, bus of taxi een eerste bijdrage. Zo zullen er dit jaar in totaal al 12 van dergelijke voorstadstations in dienst zijn. Tilburg West, Delfzijl West, Heemskerk en Vlaardingen West, die tot de allernieuwste behoren, blijken al duidelijk in een enorme behoefte te voorzien. Arnhem Presikhaaf en Voorschoten sluiten in 1969 de rij.

Regionale metro

De gemeentebesturen van de grote steden in de Randstad treffen de laatste tijd maatregelen om de forensen-

auto's, die als langparkeerders vaak zo'n enorme sta-in-de-weg zijn, buiten de stad te houden. Maar dit kan natuurlijk alleen wanneer die forensen in de regio dan ook over een snel en efficiënt openbaar vervoer kunnen beschikken, zoals in b.v. Groot-Londen door de London Transport geboden wordt.

Om hieraan meer tegemoet te komen, heeft NS dit jaar de frequenties op alle lijnen in de Randstad aanzienlijk verhoogd. Op het traject Leiden-Den Haag-Delft-Rotterdam b.v. heeft de trein met zijn nieuwe 10-minutendienst al vrijwel de functie van een regionale metro gekregen.

**SPOOR
NAAR 75**

NS BRENGT ER LIJN IN

Is \$ 35 voor een ons goud genoeg?

Gaarne wil ik enige kanttekeningen plaatsen bij het artikel van Drs. H. Visser in *ESB* van 4 juni 1969. De schrijver meent dat landen die profiteren van een goudprijsverhoging „een weinig zorgeloos (kunnen) worden t.a.v. hun binnenlandse bestedingen. Inflatie is het gevolg”. Dit argument is reeds vele malen als ondeugdelijk verworpen. Zelfs Machlup, een felle tegenstander van de goudprijsverhoging, ziet inflatie als mogelijkheid alleen wanneer de *particuliere* goudvoorraden voor een deel verkocht worden. Volgens Machlup gaat het hier slechts om \$ 5 tot \$ 8 mrd. voor de gehele wereld. Dit zinkt in het niet bij de begrotingstekorten, die in 1968 in de Verenigde Staten alleen al \$ 25 mrd. bedroegen. Schrijver verzuimt ook melding te maken van de voorstellen om de goudwinsten te gebruiken voor ontwikkelingshulp en dergelijke doeleinden.

Zal men minder „zorgeloos worden” indien men SDR's gratis toegewezen krijgt? Zijn het inderdaad de goudbezittende landen die zo zorgeloos zijn? Is het niet eerder andersom en kregen de goudbezittende landen, zoals Duitsland en Frankrijk, het gele metaal niet omdat ze *minder* zorgeloos waren dan de rest?

De gegevens over de Zuidafrikaanse goudmijnen moet men met een korrel zout nemen. Er zijn heel wat „oude” mijnen die geen winst meer maken en in feite gesloten zijn. Ook de winstcijfers zijn aanvechtbaar. Daarin zit bijvoorbeeld ook uranium. Helaas worden cijfers somtijds misbruikt om een argument te winnen.

Schrijver doet het voorkomen of het probleem van de goudprijsverhoging een belangenstrijd is tussen de Verenigde Staten en Zuid-Afrika. In werkelijkheid zijn er bekende economieën in vele landen, ook in de Verenigde Staten, die bij hun ernstige streven naar een oplossing van de monetaire vraagstukken een verhoging van de goudprijs, vergezeld van een herziening der pariteiten, als enige praktische mogelijkheid zien. Het gaat niet aan om deze economieën zonder meer in een bepaalde belangenhoek te drukken. Misschien heeft Drs. Visser niet zover gedacht. Ik moge hier nog aan toevoegen dat men de huidige Amerikaanse regering ook niet eenvoudig mag identificeren met „het standpunt van de Verenigde Staten”. Minister Burns bijvoorbeeld heeft zich in het verleden ten gunste van een goudprijsverhoging uitgesproken. De tegenstanders moet men dan ook niet speciaal in deze regering zoeken, doch in het Congres.

Is het Drs. Visser overigens bekend, dat de Zuidafrikaanse goudmijnen grotendeels eigendom zijn van Engeland en de Verenigde Staten? Het is dus geenszins een specifiek Zuidafrikaans belang dat hier in het geding is. De interpretatie van art. V Sectie 6 van het IMF is uiteraard onaanvaardbaar. Wanneer men de geschiedenis van het IMF nagaat blijkt duidelijk, dat het de bedoeling was dat men steeds met goud via het IMF zou kunnen betalen indien men wilde en zich daardoor niet zelf benadeelde. Dit laatste slaat op rechtstreekse verkoop van goud door een lid aan een ander lid.

Indien een lid ter verkrijging van valuta's van een ander lid goud wenst te verkopen en het lid kan dit doen door rechtstreeks goud aan het medelid te verkopen of door goud aan het IMF te verkopen, dan moet het lid goud aan het IMF overdragen, indien het dit op minstens even gunstige voorwaarden kan doen. In het andere geval behoeft hij niet aan het Fund te verkopen, maar hij is vrij om dit te doen. De bedoeling was om de goudverkoop zoveel mogelijk over het Fund te leiden. Trouwens het Fund, bij monde van P. P. Schweitzer, heeft zelf verklaard dat Zuid-Afrika het recht heeft om goud tegen \$ 35 per ons aan het IMF te verkopen.

Er zijn dan ook niet veel deskundigen die de „Amerikaanse” interpretatie serieus nemen. Het is slechts een excuus om een bepaalde politiek een legaal tintje te geven. Mijn belangrijkste bezwaar tegen het artikel van Drs. Visser is echter dat hij eindigt met de tirade over het Zuidafrikaanse gedrag (welk gedrag?), dat een steun zou vormen voor de „stelling” dat \$ 35 voor een ons goud voldoende is. Waaruit blijkt dit? Het artikel eindigt waar het zou moeten beginnen, namelijk om een oplossing te geven voor de voortdurende monetaire crises, het probleem van de dollarsaldi ten bedrage van \$ 34 mrd. in handen van landen buiten de Verenigde Staten en de noodzakelijke vermindering van dezealdi zonder de totale internationale liquiditeit te verkleinen.

Gezien de ontwikkeling van de Amerikaanse betalingsbalans kan een normale aflossing van deze claims niet worden verwacht. Evenmin kan een betalingsbalans evenwicht van verschillende andere landen worden verwacht zonder pariteitsherziening. En zodra de dollar daarbij betrokken wordt, kan men de goudprijs niet onveranderd laten, noch in dollars, noch in andere valuta's. Gaarne zal ik vernemen hoe Drs. Visser dat alles oplost zonder de goudprijs te verhogen.

San Diego, Calif.

Prof. Dr. H. W. J. Wijnholds

Naschrift

De reactie van Prof. Wijnholds op mijn artikel in *ESB* van 4 juni jl. vraagt om een weerwoord.

Prof. Wijnholds valt mijn opmerking aan dat goudprijsverhoging inflatoir kan werken. Wanneer hij dit gevaar niet groot acht, kan ik wel met hem meegaan — het blijft een gevaar. Prof. Wijnholds gaat niet in op de volgende alinea in mijn artikel, waar betoogd wordt dat een verhoging van de goudprijs steeds herhaald zou moeten worden om een voldoende goudproductie te garanderen. Speculatie wordt op die manier gestimuleerd.

Ik heb verzuimd om melding te maken van voorstellen om goudwinsten te gebruiken voor ontwikkelingshulp. Jawel, maar dat probleem was in mijn artikel ook helemaal niet aan de orde. Als ik er toch even op mag ingaan, kan men niet hetzelfde doen met SDR's? Bovendien wordt het probleem hier van de verkeerde kant aangepakt. Economisch minder ontwikkelde landen hebben niet zozeer behoefte aan „money to hold” als aan „money to spend”. Wil men produktiecapaciteit in de rijke landen dienstbaar maken aan ontwikkelingslanden, dan is het niet voldoende

dat deze laatste de beschikking krijgen over liquiditeiten. In de rijke landen moeten middelen gevonden worden om het beslag op de produktiemiddelen voor eigen behoeften te verminderen.

Gegevens over de winsten van Zuidafrikaanse goudmijnen moeten met een korrel zout genomen worden. Dat wil ik graag aannemen. Maar is de Bank voor Internationale Betalingen zulk een erkend onbetrouwbare bron, dat gebruik van door haar verschaft gegevens als schurkachtig misbruik is aan te merken? Prof. Wijnholds verwijt mij eigenlijk dat ik cijfers gebruik om mijn betoog te steunen.

Vervolgens het punt dat ik doe voorkomen of het probleem van de goudprijsverhoging een belangenstrijd is tussen de Verenigde Staten en Zuid-Afrika. Ja, dat is één aspect van de zaak. Het is wel ver gezocht om maar meteen te veronderstellen dat ik alle veranderingen die goudprijsverhoging gewenst achten als Zuidafrikaanse belangenverteenwoordigers zie.

De Zuidafrikaanse goudmijnen zijn grotendeels eigendom van Engeland en de Verenigde Staten. Maar dan toch van Engelse en Amerikaanse aandeelhouders, niet van de regeringen. Het feit dat er niet een *uitsluitend* Zuidafrikaans belang in het geding is, tast mijn betoog niet aan.

Wat betreft de interpretatie van art. V Sectie 6 van het IMF — ik kan niet anders doen dan mij neerleggen bij de mening van P. P. Schweitzer.

Wanneer ik niet duidelijk genoeg geweest ben, wil ik graag nog eens uitleggen waarom ik het Zuidafrikaans optreden als een uitleg voor de stelling dat \$ 35 per ons goud voldoende is. Zuid-Afrika doet alle mogelijke moeite om verzekerd te zijn van een bodem van \$ 35 in de markt. Zou het die moeite hoeven doen wanneer het er zeker van was dat de goudprijs werkelijk te laag is — en als Zuid-Afrika daar blijkbaar niet zeker van is, dan mag ik daar toch wel een steun in zien voor mijn standpunt?

Tenslotte geeft ik geen oplossing voor de voortdurende monetaire crises. Nee, maar dat pretendeer ik ook helemaal niet. Mijn artikel handelt slechts over de samenstelling van de voorraad internationale liquiditeiten en over de mogelijkheden van demonetisering van het goud. Prof. Wijnholds verwijt mij in feite dat ik niet een artikel over een ander onderwerp geschreven heb. Wat betreft de dollarsaldi in niet-Amerikaanse handen, daarover wil ik de door Prof. Wijnholds gevraagde mening wel geven. Deze kunnen natuurlijk niet in korte tijd verdwijnen. Dollars zullen nog gedurende lange tijd als internationale liquiditeit dienst moeten doen, en daarnaast als „vehicle currency” in het internationaal betalingsverkeer gebruikt worden. Op de lange termijn kan de rol van de sleutelvaluta's teruggedrongen worden wanneer SDR's aanvaard worden. Wanneer dit ooit lukt, zal dat slechts geleidelijk kunnen gebeuren.

Drs. H. Visser

Vereenvoudiging premieheffing sociale verzekeringen

In *ESB* van 23 juli jl. doet de heer C. M. M. de Soet een aantrekkelijk lijkend voorstel tot administratieve vereenvoudiging van de heffing der sociale verzekeringspremies.

Het loont de moeite om in deze lijn nog even verder te denken en met name voor zover het de premies van de volksverzekeringen betreft (AOW, AWW, AKW, AWBZ), aangevuld met de KWL. In wezen gaat het hier over pro-

portionele belastingheffingen, zij het dat een premiegrens van f. 16.200 bestaat. De Soet stelt voor om deze premies voor rekening van de werknemer te laten komen.

Een administratief heel wat gemakkelijker procedure om deze premies te innen ligt in verhoging van de BTW met het daarvoor benodigde aantal opcenten. Voor zover het de AOW/AWW-premie betreft betekent dit onder de huidige premieheffingsomstandigheden, dat de consument een hoger besteedbaar inkomen verkrijgt, doch dat zijn reële koopkracht hetzelfde blijft als gevolg van hogere prijzen. Voor wat het toerisme aangaat zou het verhoogde binnenlandse prijspeil een nadeel zijn, doch de exportpositie van Nederlandse produkten zou er niet door beïnvloed worden.

Bij de AKW en de KWL ligt de situatie wat anders. Heffing via de BTW zou met zich mee brengen, dat werknemers en zelfstandigen op dezelfde wijze uitkeringsgerechtigd zouden moeten worden. Dat vereist een materiële wijziging van de wet. De kostprijs zou voor de ondernemingen min of meer hetzelfde blijven, daar de werknemers ongetwijfeld een loonsverhoging zullen vragen als compensatie voor het hogere prijspeil: de bedrijven zullen dus geen premies meer behoeven te betalen, doch wel hogere lonen.

De genoemde verzekeringen kennen nu een premiegrens van f. 16.200. Bij heffing via de BTW zou deze grens verdwijnen. Daarvoor en daartegen zullen van verschillende kanten ongetwijfeld goed geargumenteerde betogen kunnen worden opgezet. Een praktisch tegemiddel, dat aan de bezwaren van de beter betaalden tegemoet komt, is het belastingvrij uitbetalen van de kinderbijslagbedragen. De hogere inkomens profiteren daarvan meer dan de lagere. Het is bovendien een methodiek, die niet alleen elders wordt gevolgd (bijvoorbeeld Zweden) doch die ook zeer wel principieel te verdedigen is. Voordeel is, dat daardoor heffing van de loon- en inkomstenbelasting vereenvoudigd wordt.

Invoering van deze financieringswijze zou een aanzienlijke administratieve vereenvoudiging betekenen. Wél zou een aantal detailregelingen uit de bestaande wetten gewijzigd moeten worden. De verantwoordelijkheid voor de vaststelling van de uitkeringshoogte en voor de financiering zou in dezelfde hand komen te liggen. Het onbevredigende van de huidige situatie is nl. dat politieke organen beslissen over de uitkeringshoogte, maar dat werkgevers en werknemers geconfronteerd worden met de gewijzigde (en meestal verhoogde) premiepercentages.

J. Varkevisser

Naschrift

Mijn voorstel in *ESB* van 23 juli jl. gaat niet verder dan een administratieve vereenvoudiging binnen de huidige opzet. Praktisch komt dit neer op de verwisseling van een gelijkwaardig geacht aandeel in de premieverplichtingen tussen werkgevers en werknemers.

De heer J. Varkevisser stelt thans voor om de in deze gedachtengang ten laste van de werknemers komende premies AOW/AWW, AWBZ en voor de kinderbijslagverzekeringen als zodanig niet te innen, en de voor deze voorzieningen benodigde middelen via een verhoging van de omzetbelasting te doen opbrengen.

Deze constructie, die op zich zelf een verdere vereenvoudiging voor de inning zou kunnen betekenen, heeft

echter vele andere — in hoofdzaak politieke — consequenties, zoals een belangrijke verhoging van het prijsniveau en de andere verdeling, zomede uitbreiding, der sociale lasten.

Gezien de jongste reactie op de aankondiging van een bescheiden verhoging van het BTW-tarief is de veronderstelling gewettigd, dat dit in zijn gevolgen zoveel verder gaande plan een dusdanige tegenstand zal ontmoeten, dat er van de beoogde vereenvoudiging voorlopig niets meer

komt.

Dit zou mij spijten en ik zou het toejuichen indien, los van hetgeen waarover mogelijk op lange termijn nog eens overeenstemming valt te bereiken, het door mij gestelde plan, dat de bestaande verhoudingen intact wil laten, op korte termijn wordt gerealiseerd. Dit temeer, omdat het een het ander niet in de weg behoeft te staan.

C. M. M. de Soet

GEMEENTELIJK BUREAU STATISTIEK

Het Gemeentelijk Bureau voor de Statistiek vraagt op korte termijn:

een stafmedewerker

die tot taak zal krijgen het verrichten van onderzoek op o.a. economisch en demografisch gebied. In hoofdzaak zal het hierbij gaan om het verrichten van analyses en het opstellen van wetenschappelijk verantwoorde prognoses.

De gedachten gaan in dit verband uit naar een academicus, bij voorkeur een econoom, die kan bogen op:

- ★ een aantal jaren ervaring
- ★ belangstelling voor kwantitatief onderzoek
- ★ kennis van statistische methoden
- ★ het vermogen om met een grote mate van zelfstandigheid problemen van uiteenlopende aard op inventieve wijze te benaderen.

Vacaturenummer 664a/0936

een jong academicus

die zal worden belast met de dagelijkse leiding van de werkgroep "uitvoering onderzoek". Van hem wordt verwacht dat hij in nauw samenspel met de leiding en de wetenschappelijke staf van het Bureau op inventieve wijze leiding geeft aan de uitvoering van de verschillende onderzoeken, welke door het Bureau worden verricht.

Voor de vervulling van deze functie wordt gedacht aan een afgestudeerde in één der sociale wetenschappen, waarbij de voorkeur uitgaat naar een econoom, die tijdens de studie bijzondere aandacht heeft gegeven aan de statistische problematiek.

Vacaturenummer 664b/0936

Het salaris is in beide gevallen in overeenstemming met de hoge eisen, welke aan een goede vervulling der functie worden gesteld.

Een psychologisch onderzoek kan tot de selectieprocedure behoren.

Goede secundaire arbeidsvoorwaarden

Sollicitaties worden gaarne binnen 14 dagen, onder vermelding van het vacaturenummer, ingewacht bij de chef van het Bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam.

**Gemeente
Rotterdam**

Waardevermindering

De geldontwaarding is een alom bekend verschijnsel. Toch bestaan er van land tot land aanzienlijke verschillen in de mate waarin de koopkracht van het geld vermindert. Bepaald onaanrekkelijk in dit opzicht is Indonesië waar in de periode 1958 tot 1968 de koopkracht jaarlijks met gemiddeld 58,9% daalde. In Guatemala daarentegen bedroeg hetzelfde jaargemiddelde 0,2%.

Deze gegevens zijn te vinden in de september-editie van de door de First National City Bank uitgegeven Monthly Economic Letter. Nagegaan is hoe de koopkracht zich gehouden heeft in een vijftigtal landen. Daarbij werd uitgegaan van de ontwikkeling van de kosten van levensonderhoud of van de index van consumptieprijzen. Veranderingen in het consumptiepatroon of verbeteringen in de kwaliteit der consumptiegoederen in de vergelijkingsperiode zijn buiten beschouwing gelaten.

In de bijgaande tabel zijn de gegevens in extenso opgenomen. We zien dat van de belangrijkste valuta's de dollar in de periode 1958-1968 relatief het meest zijn (binnenlandse) koopkracht behouden heeft. Bekijken we echter de jaren 1967 en 1968, dan ontstaat een geheel ander beeld. Dan blijkt dat het percentage waarmee de koopkracht in de Verenigde Staten in 1967 verminderde opliep tot 2,7%; in 1968 steeg het percentage nog verder, en wel tot 4,0%. Ook Frankrijk en Groot-Brittannië geven een versnelling van de koopkrachtvermindering te zien. West-Duitsland daarentegen is opmerkelijk stabiel. Daar bedroeg de koopkrachtvermindering in 1967 1,7% en in 1968 1,6%. De „Letter” schrijft deze laatste verhoging voor eenderde gedeelte toe aan de invoering en verhoging van de belasting op de toegevoegde waarde aldaar.

Bepalen we ons tenslotte tot Nederland, dan zien we dat het percentage waarmee de koopkracht verminderde, van 1967 op 1968 gestegen is van 3,3 tot 3,6%. Voor de periode 1958-1968 resulteert uiteindelijk een gemiddeld jaarlijks percentage van 3,2. Dit laatste percentage was overigens ook reeds bereikt in de periode 1953-1958. Naar het zich laat aanzien zal dit record wel gebroken worden.

Waarde-index van de munteenheid en jaarlijkse waardevermindering

	Waarde-index van de munteenheid (1958 = 100)		Jaarlijkse waardevermindering		
	1963	1968	1958-1968 a)	1967	1968
Guatemala	100	98	0,2%	0,5%	1,9%
El Salvador	102	97	0,3	1,4	2,5
Venezuela	95	92	0,9	1,0	1,0
Thailand	101	89	1,2	3,8	2,2
Verenigde Staten	94	83	1,9	2,7	4,0
Griekenland	92	83	1,9	1,6	0,4
Honduras	95	83	1,9	2,5	2,2
Luxemburg	95	82	2,0	2,2	2,5
Canada	94	81	2,2	3,5	3,9
Zuid-Afrika	93	80	2,2	3,3	1,8
West-Duitsland	90	80	2,2	1,7	1,6
Australië	92	79	2,2	3,1	2,6
België	94	79	2,3	2,8	2,7
Marokko	83	79	2,3	0,8	0,5
Mexico	90	77	2,5	2,9	2,2
Zwitserland	90	76	2,7	3,8	2,3
Jamaica	85	75	2,8	2,8	3,7
Pakistan	94	74	2,9	6,5	0,2
Groot-Brittannië	90	74	2,9	2,4	4,5
Nieuw Zeeland	90	74	3,0	5,7	4,7
Oostenrijk	87	73	3,0	3,8	2,1
Iran	79	73	3,1	1,6	0,7
Ierland	91	73	3,1	3,0	4,6
Nederland	90	72	3,2	3,3	3,6
Italië	86	72	3,2	3,1	1,4
Portugal	90	72	3,3	5,2	5,7
Noorwegen	88	72	3,3	4,2	3,4
Ecuador	87	72	3,3	2,2	4,7
Zweden	87	70	3,5	4,1	1,9
Frankrijk	80	69	3,8	2,6	4,4
Philippijnen	86	68	3,8	5,7	0,1
Finland	86	62	4,7	5,4	7,7
Japan	79	62	4,7	3,8	5,1
Israël	78	61	4,9	1,6	2,1
Denemarken	82	60	4,9	7,7	7,1
Taiwan	68	60	5,0	3,2	7,3
Spanje	78	54	5,9	6,1	4,7
India	87	54	5,9	11,7	3,1
Bolivia	66	48	7,1	7,1	4,9
Turkije	65	47	7,3	12,8	5,6
IJsland	74	44	7,8	3,2	12,0
Columbia	61	37	9,6	7,6	5,5
Peru	68	37	9,6	8,7	16,2
Joegoslavië	71	34	10,2	6,5	6,2
Korea	64	32	10,8	9,8	9,7
Zuid-Vietnam	84	23	13,5	30,4	22,0
Chili	37	11	20,1	15,3	21,0
Argentinië	20	7	23,8	22,7	13,9
Brazilië	15	2	32,1	22,8	19,5
Indonesië	8	b)	58,9	62,9	55,6

a) Gemiddeld.
b) Minder dan één.

vdB

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De ommekeer op de Nederlandse geldmarkt na het loslaten door Duitsland van de pariteit van de DM wordt door de laatste weekstaten van de Nederlandsche Bank duidelijk. In de week tot en met 6 oktober kocht de centrale bank van de banken voor f. 116 mln. aan valuta's en in de periode tot en met 13 oktober nog eens f. 608 mln. Waarschijnlijk heeft in de afgelopen week nog een verdere aankoop plaatsgehad. Of de banken een deel der binnengestroomde valuta's binnen het raam door de Nederlandsche Bank vastgesteld, hebben gebruikt voor uitzetting op de Eurodollarmarkt is moeilijk na te gaan.

In dezelfde periode kwam de markt uit hoofde van het terugvloeien van bankpapier f. 212 mln. ten goede. De betaling van vennootschapsbelasting had slechts een beperkt drainerend effect, in het bijzonder in de week van 6 tot en met 13 oktober, omdat de Staat een deel van de ontvangen belastinggelden weer door aflossing van kasgeldleningen naar de banken moest laten terugvloeien. In plaats van de gebruikelijke krappe markt in oktober kwamen de banken relatief ruim in de middelen te zitten, die zij gebruikten om hun bij de circulatiebank opgenomen voorschotten drastisch te verlagen en een tegoed bij dezelfde instelling te kweken.

In november 1967 heeft zich na de devaluatie van het Pond iets dergelijks voorgedaan. De betalingsbalanssituatie blijkt nog al eens de beslissende factor voor de positie van de geldmarkt te zijn.

Ofschoon dat voor de huidige situatie van geen enkel belang is, wil ik toch aan de ontwikkeling van de nationale liquiditeitsontwikkeling, aan de hand van de balans van de geldscheppende instellingen, aandacht schenken. Het blijkt, dat sedert eind 1968 de netto vordering op het buitenland met f. 169 mln. is gedaald, hetgeen de binnenlandse liquiditeit heeft verminderd. Alle andere factoren hebben tot uitbreiding geleid. De netto vordering op het Rijk is met f. 1.866 mln. toegenomen, die op de lagere overheid met f. 670 mln., zodat de overheid, die verondersteld wordt monetair neutraal te financieren, toch een belangrijk bedrag aan de circulatie heeft toegevoegd. De kredietverlening aan de particuliere sector en de beleggingen op de binnenlandse kapitaalmarkt hebben bruto voor f. 1.179 mln. resp. f. 202 mln. tot liquiditeitscreatie geleid, waartegenover de toeneming van de post „overige passiva”, waaronder vooral de op lange termijn aangetrokken middelen en de eigenlijke spaargelden, ten bedrage van f. 566 mln. als aftrekposten staan.

In zeven maanden tijds is de totale liquiditeitsmassa met ruim f. 3 mrd. toegenomen.

*U reageert op annonces in ESB?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

KAPITAALMARKT

Uit de vermoedelijke uitkomsten van de begroting 1969 is ons bekend, dat, wil het Rijk het tekort 1969 op de kapitaalmarkt dekken, nog ca. f. 650 mln. zou moeten worden opgenomen. Het Ministerie van Financiën heeft inmiddels twee uitgiften bekend gemaakt, daarbij pogende wat meer variatie in het aangeboden materiaal te brengen. Er is een 25-jarige lening, te plaatsen op de kapitaalmarkt en een 7-jarige lening, die op de middellange markt wordt ondergebracht, beide à 8%, de eerste tegen 98½%, de laatste tegen 100%. Gezien de marktontwikkeling van de laatste tijd en aannemende dat hierin geen keer komt, mag op grote belangstelling op de inschrijvingsdag op 21 oktober worden gerekend. Hoeveel guldens 's Rijks kas zal opnemen wordt eerst na de inschrijving bekend.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1963 = 100)	30 dec. 1968	H. & L. 1969	10 oktober 1969	17 oktober 1969
Algemeen.....	121	130 — 108	115	117
Internationale concerns	127	138 — 113	120	123
Industrie	119	129 — 107	114	116
Scheepvaart	89	94 — 78	79	81
Banken en verzekering	98	127 — 97	110	111
Handel enz.	122	133 — 105	111	110

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen ¹			
Kon. Petroleum	f. 182,90	f. 159,35	f. 165,90
Philips	f. 59,40	f. 62,70	f. 65,95
Unilever, cert.	f. 125,30	f. 111,40	f. 113,20
Zout-Organon.....	f. 181,60	f. 124,40	f. 140,90
Hoogovens, n.r.c.	f. 101,80	f. 104,90	f. 109,10
A.K.U.	f. 123,20	f. 119,15	f. 118,05
AMRO-Bank	f. 61,20	f. 52,90	f. 53,20
Nat. Nederlanden.....	f. 72,70	f. 96,—	f. 97,50
K.L.M.	f. 212,—	f. 205,—	f. 205,—
Robeco	f. 243,30	f. 243,70	f. 247,85

New York			
Dow Jones Industrials.....	945	807	836
Rentestand			
Langlopende staatsobligaties ² ..	6,63	8,01	8,01
Aandelen: internationales ²	3,4	.	.
lokales ²	3,9	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	5	6	6

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Prof. Dr. C. D. Jongman

Prof. Dr. M. Euwe en Drs. J. D. Albarda: *Bedrijfsvoering met de computer*. Deel II. N. Samsom, Alphen aan den Rijn 1969, 178 blz., f. 18.

Dit boek behandelt het hoe en waarom van het daadwerkelijk inschakelen van de computer bij de bedrijfsvoering. Geen theoretische beschouwingen, maar een op de praktijk toegespitste verhandeling, geardeerd met vele praktijkvoorbeelden. De hoofdstukken worden elk afgesloten met een veertigtal vragen, waardoor de

stof een verdieping ondergaat. Centraal staan de consequenties van de intrede van de computer in het gebied van de bedrijfsvoering. Drie onderwerpen komen daarbij ter sprake: 1 - toepasbaarheidsonderzoek; 2 - management en computer; 3 - beslissingstechnieken.

In dit boek dus geen *computer-technologie*, maar *computermethodologie*.

C. A. Kwint: *Resultaten van organisatie- en methodenverbeteringen*. Nederlands

Instituut voor Efficiency, Universitaire Pers Rotterdam, tweede, herziene en uitgebreide druk, 1969, 68 blz., f. 10.

Deze publikatie houdt zich bezig met de economische resultaten van veranderingen in de arbeidsmethodiek en de organisatie, o.a. met behulp van een aantal praktijkvoorbeelden. Vooral geschreven voor arbeidsanalisten en andere specialisten die met organisatie-taken zijn belast.

BANQUE DE PARIS

zoekt enige

JONGE DYNAMISCHE ECONOMEN EN JURISTEN

ter opleiding

De opleiding is bedoeld voor een algemene carrière in de bank, waarin later een verantwoordelijke en eventueel leidende functie kan worden bekleed.

Ons snel groeiend bedrijf geeft er de voorkeur aan om de vele functies die in de komende jaren vakant zullen zijn, zoveel mogelijk te bezetten met medewerkers uit het eigen bedrijf.

Het internationale karakter van de bank brengt de mogelijkheid mede van tijdelijke tewerkstelling bij de buitenlandse kantoren.

Gegadigden wordt verzocht zich -bij voorkeur schriftelijk- in verbinding te stellen met de directie van de

BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS N.V.

Herengracht 539-541, Amsterdam-C.

Bedek eerst de onderste illustratie in deze advertentie

Dit is geen kinderspelletje. Het is een serieuze poging van Bruynzeel om aan te tonen hoeveel efficiënter de meeste magazijn- en archiefruimten kunnen worden ingedeeld. Bruynzeel maakt immers Monta Magazijn Systemen, 's Wereld's best doordachte magazijnsystemen, die elke cm³ van een magazijn- of archiefruimte voor de volle 100% benutten. Laat de onderste illustratie dus nog even bedekt.

U ziet rechtsboven de plattegrond van een centraal archief met vermelding van het aantal ordners dat op de conventionele manier kan worden opgeborgen. Maar nu gaan we rechtsonder in dezelfde ruimte het Monta Mobiel Systeem toepassen. Neem uw hand weg en constateer: dezelfde ruimte kan 9.060 ordners méér hebben.

Conclusie: enorme besparing op anders onvermijdelijke (ver)bouwkosten. En zo zijn er legio problemen die dagelijks door Bruynzeel Monta experts worden opgelost. Daarbij geholpen door een ruim 20-jarige know-how.